

ΑΝΤΙΣ ΓΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟ (*)

Ἀθήνα 15 του Δεκέβρη 1906.

Κύριε Βαρλέντη,

Μοῦ ἀφιερώνετε τὴ μεταφράση τῆς «Ἰφιγένειας». Ἡ ἀφιέρωσή σας με κολακεύει καὶ με συγκινεῖ. Σὰς εὐχαριστῶ.

Λυπᾶμαι γιατί μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ γράψω τὸν πρόλογο, γιὰ νὰ βαλθῇ μπροστὰ στὸ ἔργο πού τυπώνετε, σύμφωνα με τὴν ἐπιθυμία σας. Τὸ ἔργο σας τυπώνεται γρήγορα, καὶ ἀργὰ μοῦ δηλώθηκε ἡ ἐπιθυμία σας. Τὸ μῆνα τοῦτο ἔτυχεν νὰ με κρατᾶνε φροντίδες τέτοιες, πού δὲ μοῦ ἀφίνανε καιρὸ νὰ καταπιστώ σὲ τίποτε ἄλλο.

Θὰ μοῦ πῆτε, πῶς ἔνας μικρὸς πρόλογος γιὰ τὴ μεταφράση μιᾶς ἀρχαίας τραγωδίας δὲν εἶναι καὶ δουλειὰ γιὰ νὰ τὴ συλλογίζεται τόσο πολὺ ἕνας σὺν ἑμᾶς.

Ὅχι. Νομίζω πῶς ἔλα πρέπει νὰ τὰ συλλογίζομαστε. Τὸ σωστὸ εἶναι νὰ βρισκίμεν πρῶτα στὸ νοῦ μας καὶ τὴν κάθε λέξη πού ρίχνουμε στὸ χαρτί, καὶ νὰ μὴ γράφουμε τίποτα πού νὰ μὴ μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε καθαρὰ γιατί τὸ γράφουμε, καὶ νὰ μὴ μιλοῦμε γιὰ τίποτε πού νὰ μὴν τὸ κλοξέρομε.

Αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου προετοιμασμένο γιὰ νὰ πῶ, καὶ μάλιστα γιὰ νὰ πῶ δημοσίᾳ τί λογὴς μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ «Ἰφιγένεια» ἔτσι μεταφρασμένη. Τί καλὰ καὶ τί ψεγάδια μπορεῖ νὰ ἔχῃ, ποιά βαραίνουν πῶς πολὺ, τί σημαίνει μιὰ τέτοια μετάφραση; ποια εἶναι ἡ ἐρμηνευτικὴ τῆς ἀξία, καὶ ποιά ἡ λογοτεχνικὴ πού μιλεῖ πῶς πολὺ ὁ ποιητὴς καὶ πού πῶς πολὺ ὁ μεταφραστὴς; πού δειχνεῖται πιστὸς καὶ πού ἀπιστος ὁ μεταφραστὴς; πού ἀξίζει καὶ πού δὲ χρειάζεται νὰ κολουθῇ πιστὰ τὸ κείμενο; πού εἶναι ἀδυναμία ἡ μεταφραστικὴ ἀπιστία καὶ πού εἶναι ἀνάγκη; πού δειχνεῖ τὰ χαρίσματα τῆς ἡ νέας μας γλώσσα καὶ πού στέκεται πίσω καὶ πού τραβᾷ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία; πῶς

(*) Ὁ κ. Βαρλέντης τύπωσε τὴν μετάφρασὴν τοῦ τῆς «Ἰφιγένειας» ἐν τῇ Χώρα τῶν Τάβρων με πρόλογο γραμμένο ἀπὸ τὸν κ. Παλαμᾶ. Μετάφραση τῆς ἰδίας τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου, καμωμένη ἀπὸ τὸ συνεργάτη μας Γιάννη Περγιολίτη, θὰ τυπώσουμε καὶ μετὰ ὑστερ' ἀπὸ ἕνα ἄλλο φύλλον. Τὴν ἔχουμε ἀπὸ καιρὸ στὰ χεῖρά μας, μὰ δὲ ἤρθε ἀκόμα ἡ σειρά τῆς.

ρόγραφά του, δύο τρεῖς βιβλία, ὁ Σοφοκλῆς του, ὁ τι πιά εἶχε καὶ πολὺτιμο. Τὴ βαλίτσα, τοῦ τὴν κουβαλοῦσε ἡ Κατινούλα. Στὸ τραῖνο, τὴ νύχτα, γιὰ νὰ μὴν ξυπνᾷ κάθε στιγμή, ἀπὸ τὸ φόβο μήπως καὶ κανένας ταξιδιώτης γελαστὴ καὶ τοῦ τὴν πάρῃ, τὴν ἔδινε τῆς πιστῆς τοῦ τῆς Κατινούλας πού δὲν πείραζε, λείπει, γιατί δὲν μπορούσε νὰ κλείσῃ μάτι στὸ ταξίδι, μὰ πού ἴσως καὶ δὲν ἤθελε, γιὰ νὰ φυλᾷ τὸ θησαυρὸ τῆς καλῆς. Φέτο Κατινούλα δὲν εἶχε. Ἀπὸ τοῦ ἔδινε κάποια ἐντύπωση ἀχαμνῆ. Πηγαίνοντας στὸ Χαμάνοκρφο ὁ κ. Ἀντρέας, ἤξερε κιόλας τί τὸν πρόσεμεν κειπέρα. Εἴτανε στὸ χρόνο τέσσερις μέρες, τέσσερις ἡμέρες καὶ θλιβερὸς γιὰ τὸν κακόμοιρο τὸν Ἀντρέα μερζομηνίς, τέσσαρα μνημόσυνα, πού νὰ πῆς, τὸ πρῶτο, τίς ἐννιά τοῦ Σταβροῦ, πού τὴν εἶδε στὴ Βενετία καὶ τὴν ἀγάπησε, τὴν Ὀλία, τὸ δέφτερο ἐπεφτε τίς εἰκοσιπέντε τοῦ Σποριᾶ, πού ἀφ' ἑβδωμιαστήκανε, τὸ τρίτο, τίς ἐφτά τοῦ Ἀπρίλη, πού τὴν πῆρε καὶ τὸν πῆρε, τὸ τέταρτο καὶ τὸ πῶς τρομερό, τίς δεκατέσσερις τοῦ Ἀλωνάρη, πού τὴν ἔχασε. Τίς μέρες ἐκεῖνες, ὁ Ἀντρέας κλειδωνότανε ἢ στὸ ἐργαστήρι τοῦ τοῦ χειμῶνα ἢ στὸ μικρὸ τοῦ τοῦ γραφείου τῆς Κερμαρίας. Δηλαδή, ἐπειδὴ καὶ δὲν τοῦ ἀρέζανε τὰ ὑπερβολικά, τὰ τραγικά, μ' ἄλλα

πρέπει τὰ συνθετικά μαζί καὶ τὰ ἀναλυτικά στοιχεῖα τῆς νέας μας γλώσσας νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ νὰ ἐνεργήσουν γιὰ νὰ συναγωνιστοῦν με τὴ γλώσσα καὶ με τὸ ὄφος τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ; πῶς καὶ μιὰν ἀρχαία τραγωδίαν, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀριστοτέλεια, δὲ θὰ πῆ πῶς ὅλα τῆς εἶναι ἀκριμάτιστα, τέλεια, καὶ πῶς δὲν μπορεῖ νὰ τῆς βρῇ λεκκίδες ὁ κριτικὸς φακός, καὶ πῶς ὅλα τῆς μπορεῖ νὰ ταιριάζουν με τὸ αἶσθημα τῶν νεώτερων; καὶ γιὰ τὰ μέρη αὐτὰ τῆς μετάφρασης πού μᾶς φαίνονται ἄψυχα ἢ ἄπρεπα, πού μπορεῖ νὰ φταίῃ ὁ ποιητὴς καὶ πού μπορεῖ νὰ φταίῃ ὁ ἐξηγητὴς;

Βλέπετε τί ἀφορμὴ θὰ εἴταν ἀρκετὴ νὰ δώσῃ καὶ μιὰς μόνο τραγωδίας μετάφραση, σὺν τῇ δικῇ σας, σὲ ἀναλυτικὰ καὶ σὲ στοχαστικὰ γραψίματα. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὴ συγκρίνη πού γεννᾷ δραματικὸς σὺν τὸν Εὐριπίδῃ, πού ἡ σκίψη τοῦ ἡ ἀνήσυχη ἐμένει με τραβᾷ πῶς πολὺ καὶ ἀπὸ τὸ ὄφος τοῦ Διόχου καὶ ἀπὸ τὴν ἁρμονία τοῦ Σοφοκλῆ, σὺν κατὰ πού πλησιάζει πῶς πολὺ στὴν ἰδέαν πού ἔχω τῆς Ποιητικῆς τέχνης, ἀντίθετα με γινώμεν ἄλλων. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὴν ἡρώϊδα τοῦ, πλῆξμ' ἀπὸ τὰ συμπληρωτικότερα τῆς αἰώνιας Τέχνης. Σὲ κάποιο ἄρθρο μου ἀπὸ κείνα πού ποτὶ δὲ μοῦ δίνεται καιρὸς νὰ συνθίσω παρατηροῦσα καὶ σύγκριναι ἔξῃ Ἰφιγένειες: τίς δύο τοῦ Εὐριπίδου, τὴ μιὰ τοῦ Ρακίνα, τὴ μιὰ τοῦ Γκαίτε, τὴ μιὰ τοῦ Μορεάς; θὰ μιλοῦσα ἐκεῖ καὶ γιὰ ἕνα ἀξιοσπουδαῖο δράμα γερμανικὰ γραμμένο ἀπὸ Ἕλληνα, τὸν κ. Ι. Ἐσλιν, καὶ Ῥωμαϊκὰ δημοσιευμένο στὸ «Νουμά», δράμα πού λέγεται «Ἰφιγένεια», καὶ ἂς ἔχῃ κοινὸ μόνο τὸ ὄνομα, καὶ τίποτε ἄλλο, με τὴν κλασσικὴ ἡρώϊδα. Κ' ἔτσι γίνονται ἔξῃ οἱ Ἰφιγένειες. Με τὴν δική σας ἂς γίνον τὴν ἔφτά. Κι ἂν λογαριάζουμε τοὺς ὀλιγότερους σημαντικοὺς ποιητὰς τῶν περασμένων χρόνων πού πῆραν τὴν ἐμπνευση ἀπὸ τὸ «παῖδι» τῆς κόρης τοῦ Τυνδαροῦ, τί πλῆθος Ἰφιγένειες πού περιτριγυρίζουν, χλωμὲς ἰδῶ, καὶ ἐκεῖ λαμπερότερες, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

Ὁ κριτικὸς εἶναι μαζί πρόδρομος, ὁδηγητὴς, συμβουλάτορας, δικαστὴς, κατήγορος, δικηγόρος, φιλόσοφος, δάσκαλος, ποιητὴς, ξέρον καὶ ἐγὼ τί ἄλλο; ἡ δουλειὰ του, ἀπὸ τὸν ὑπομονητικὸ καὶ σχολαστικὸ, ἂν ἀγαπᾶτε, κατὰλογο γλωσσικῶν κριμάτων καὶ παρατηρημάτων, μπορεῖ νὰ τραβᾷ ἴσα με τὴν προφητικὴ μανίαν μιᾶς Σίβυλλας. Τέτοιο τὸν ἤθελα καὶ τὸν κριτικὸ σ' ἐμᾶς ἰδῶ με νιώθοντες ἑσείς πού συν-

λόγια, οἱ φασαρίες, διαλεγε μιὰ ὥρα, κάποια ὥρα σημαντικὴ γιὰ τὰ ἱστορικὰ τῆς ἀγάπης του, καὶ τὴν ὥρα ἐκεῖνη, ἅμα ἔφτανε ἡ πίστη μέρη, ἐμνησκε μονάχος, ὅτι καὶ ἂν τύχαινε, με τὴν πεθαμένη. Τί ἀνάγκη νὰ τὰ παρακάνῃ; Τί ἀνάγκη τὰ εἶχε τὰ τραγικά; Ἦσυχη τραγωδία ὅλη τοῦ ἡ ζωῆ. Μήπως μόνο μιὰ ὥρα τὴ συλλογιότανε τέτοιες μέρες; Ἀπὸ τὸ πρῶτὸ στὸ βράδι μαζί τῆς. Ἐπρεπε μάλιστα κατὰ νὰ βρῇ πῆγες, κατὰ ξεχωριστό, πού σὲ κάθε μνημόσυνό τῆς, νὰ τὸ κάμῃ γιὰ τὴν Ὀλία, τῆς Ὀλίας νὰ τὸ χαρίσῃ. Γιὰ τοῦτο, σὰ γιὰ νὰ τῆς ἀφιερῶσθαι καὶ ἀφ' αὐτῶ, με τὴν ἀνοιξη, ἀγόραζε τὰ βιβλία τοῦ τὸν Ἀπρίλη.

Τίς δεκατέσσερις τοῦ Ἀλωνάρη στοχάστηκε ἄλλο. Τὴν ἰδίαν τὴν πρωινή, μιὰ τετάρτη, πού ἡ Ὀλία ξεψυχούσε μακριὰ του, ὁ Ἀντρέας πού ἀκόμη δὲν τὸ ἤξερε, πῆγαινε στὴν Πόστὰ νὰ τῆς βίξῃ γράμμα, νὰ τῆς πῇ κιόλας πῶς γρήγορα ἔρχεται. Λοιπὸν ἀπὸ τότε τῆς ἔγραφε πρῶτ' πρῶτ' τίς δεκατέσσερις. Ἀπόθετε τὸ γράμμα τοῦ στὸ σέρταράκι ὅπου φύλαγε τὴν πέννα τῆς, τὸ βουλοκέρι τῆς καὶ τὴ βούλλα τῆς. Ἐπειτα σφαλνοῦσε τὸ συρτάρι. Ἐπειδὴ μάλιστα, τὴ χαροκαμένη τὴ χρονιά ἐκεῖνη, ἀναγκασμένος νὰ μείνῃ καὶ τὸν Ἀλωνάρη στὸ Πά-

αλλάζετε στὸ χέρι σας τὴ λύρα τοῦ τραγουδιστῆ με τὴ ζυγαρὶα τοῦ κριτικοῦ. Τὸ νὰ πῆς ἄπλᾳ τὴν ἀτομικὴ σου καὶ ἴσως περαστικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὴ μελέτη ἑνὸς ἔργου, καὶ μάλιστα ἔργου δουλειᾶς καὶ σπουδῆς, ὅσο κι ἂν ἡ ἐντύπωση αὐτὴ μὲς ἔρχεται ἀπὸ φωτισμένο καὶ ἐμπειροῦ νοῦ, στοχαζοῦμαι τὴν ὥρ' αὐτὴ πῶς δὲ μοῦ φτάνει.

Καὶ γι' αὐτὸ σὰς λέω πῶς ἀργὰ μοῦ στέλνετε τὸ μικρὸ σας δῶγμα ἀπὸ τὴν ἐτοιμὴν νὰ ἰδῇ τὸ φῶς μετάφρασή σας. Μὰ καὶ καὶ ἀπὸ προτῆτερά νὰ τὸ εἶχα, ζήτημα καὶ ἂν εἴμουν ἐγὼ ἄλλος γιὰ νὰ τὴν κρίνω, καθὼς πρέπει νὰ κρίνονται τέτοιες δουλειές. Τώρα σὰ νὰ μοῦ φέρουντ' ἐπικρίνουν ταῦτοσχεδίσματα, ὅσο κι ἂν εἶναι τῆς καρδιᾶς ἀναθρώματα, γιὰτὶ βοηθᾶνε τὴν ἀκαματιὰ, τὴ μεγάλη μας πληγὴ.

Μελαταῦτα.

Θὰ εἴτανε κρίμα νὰ μὴ σὰς πῶ, με λίγα λόγια, πῶς πρόφτασα καὶ διάβασα τὸ μέρος πού μοῦ στείλατε ἀπὸ τὴν ἐργασία σας; πῶς ὅσο μοῦ εἶναι βολετό νὰ καταλάβω ἀπὸ τέτοιο διάβασμα, γύρω πῶς ἡ μετάφρασή σας περνᾷ εὐχάριστα ἀπὸ τὰ ματια πού δὲν τὰ τυφλώνει ἡ πρόληψις, γιὰτὶ καὶ ζῶν δειχνεῖ καὶ φιλοκαλῶν κρύβει.

Μ' ἀρέσει τὸ μεταχειρίσασθαι τοῦ πεζοῦ λόγου στὰ διαλογικὰ μέρη καὶ τὸ περιόρισμα τοῦ στίχου μοναχὰ στὰ χορικά. Νομίζω πῶς τὰ λεύτερα, λυτά, καὶ με μιὰ, κλόρυθμη πάντ', ἀτὰξία, χυμμένα μέτρα παρασταίνουν ταιριαστότερα τὴ δραματικὴ κίνησιν; μὰ ποῖός στίχος πῶς λεύτερος καὶ πῶς καλοταϊριασμένος ἀπὸ τὸν πεζὸ λόγον τοῦ ποιητῆ; Στὰ χορικά, ἐκεῖ πού ἡ λυρικὴ δίνει καὶ παίρνει—ἂν καὶ ἡ ἀττικὴ τραγωδία παντοῦ δειχνεῖται σημαδεμένη ἀπὸ τὴ λυρικὴ μανίαν,—ὁ στίχος βέβαια εἶναι ἡ φυσικὴ γλώσσα τῶν προσώπων. Μ' ἀρέσει ἡ περιπαιχτικὴ τοῦ στίχου σας, με τὸ συμπλεγμὰ τοῦ ἱσθμοῦ καὶ τοῦ τροχαίου. τοῦ πάντα σὰ νὰ προσπαθῆτε ἀπαλὰ νὰ τοὺς συμπλέκετε, δίχως νὰ ξαφνίζεται πολὺ ταῦτ' ἀπὸ τὰταίριαστο κάπως ταιριασμὰ τους. Μόνο πῶς τὸ παρακάνετε με τακίσματα στίχων σὺν αὐτοῖς:

Κι ἄλλοι μικρὰ καὶ ἄλλοι μεγάλὰ πλοῦ-
τη βάνουνε στὸ νοῦ.

Ὅσο κι ἂν ἔχουμε τὸ παράδειγμα μεγάλων ποιητῶν πού τοὺς μεταχειρίστηκαν, δὲν πολυκαταλαβαίνω τί προσθέτουνε στὴ μετρικὴ μας.

Στίς δεκαεὶς σελίδες πού μοῦ στείλατε, δὲ σπαθῆκε πούθεν σχεδὸν δυσάρεστα ἡ ματιά μου. Κα-

ρίσει ἀπὸ κάμποσες δουλειές καὶ ξαπνίξῃ τοῦ Πάβλου, πού εἶχε νὰ δώσῃ ζέταση, δέχτηκε κάλεσμα σ' ἕνα πρόγεμα ὅπου ἔπρεπε στὸ τέλος νὰ βγάλῃ καὶ λόγον, ἐπειδὴ ἀκούρη τὴ στιγμή πού μιλοῦσε τοῦ ἔφερε ὁ δοῦλος ἕνα γράμμα τῆς Ὀλίας σταλμένο ἀπὸ τὴν ψεσινῇ, λοιπὸν καὶ καλὸ—ἐνῶ εἶχε πῆξ τὰ ματια τῆς κλεισμένα—θῆλπε ὁ δύστυχος; κατόπι, νὰ τὸ θάξῃ κάθε χρονιά, νὰ τὸ φανταζοῦν πῶς ἡ Ὀλία τοῦ τάχα, τίς δεκατέσσερις τοῦ Ἀλωνάρη, ζοῦσε ὡς τὰπόμεμα, γιὰτὶ τὰπόμεμα μόνο πῆρε τὸ τελέγραμμά με τὴν εἶδηση τῆ φοβερῆς ταχυτικῆς καὶ στὴ λύση τοῦ ἡ Ἀντρέας. Λοιπὸν ἐνέργησε τὴν ἀκόλουθον χρονιά στὴν Κερμαρία, νὰ τὸν καλῶσινε σὲ κανένα συμπόσιο, γιὰ νὰ μιλήσῃ καὶ καὶ. Ἐπὶ τοῦτο κατάρθωσε με τὸνομα πού εἶχε, καὶ με τὴν ἐθνικὴ τὴν γιορτὴ πού ἴσα ἴσα τέτοια μέρα πέφτει στὴ Γαλλία. Ταχυτικὰ, ἡ ὥρα δύο, ὕστερις ἀπὸ τὸ φαγί, τὸν ἀκούσανε τὸ καλοκαίρι στοῦ δῆμάρχου τὸ τραπέζι, καὶ ὅσο ἤντορεβι ὁ κ. καθηγητὴς, βέβαια πῶς δὲν τὸ ὑποψιζότανε κανένας, τί πρωτότυπο δράμα τῆς ἀγάπης; σπαραχτικὸ, ἐπαίξε στὰ φυλοκαρδία τοῦ μέσῃ καὶ τοῦ θέρειζε τὰ σπλάχνα μεθοδικὰ.

Σὰ γύριζε σπῆ: ἀπὸ τὸ συμπόσιο, ἀρχινούσανε

γι' αυτό πιστεύω—άν και βρίσκομαι σέ παντελή αδυναμία νά μελετήσω, καθώς τοῦ πρέπει, τὸ ἔργο σας—πὼς ἡ μετάφρασή σας εἶναι ὁμορφή, καὶ πὼς θὰ σὰς λογαριαστῇ μιὰ μέρα, μαζί με τὰ ἄλλα σας ἀπὸ τάρχαϊα, ξαναφερσίματα σ' ἐμὰς τοῦ «Προμηθεῖα» καὶ τῆς «Ἠλέκτρας», μαζί με τὴν ἄλλη σας ποιητικὴ ἔργασία, ποὺ τὴν ἀκολουθεῖτε ἐπίμονα καὶ ὑπομονητικῶς, καλλιεργώντας τὸ στίχο καὶ τὴ γλῶσσα, στὸ χωράφι τὸ καρπόφορο ποὺ καὶ ἐμεῖς δουλεύουμε.

Ἄλλοτε εἶχα καταστρώσει κάποιες γνώμες μου σὲ δύο ἄρθρα στὸ «Νοῦμα» μετὰ τὴν ἐπιγραφή «Μεταφράζετε τοὺς ἀρχαίους». Μιὰ ἀπὸ τίς μεγάλες φροντίδες τοῦ νέου ποιητῆ—τὸ ξέρετε καλῆτερά μου—πρέπει νὰ εἶναι τὸ ξανάνωμα τῶν ἀρχαίων. Τὸ θάμα θὰ τὸ κατορθώσῃ ὁ ποιητὴς βαφτίζοντας ἐκείνους μέσα στὰ νερά τῆς δημοτικῆς μας. Ἐλπίζω πὼς δὲ θὰ σταματήσετε στὴν «Ἰφιγένεια».

Ὅλος προθύμος

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΟΙ ΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

(ἀπόσπασμα)

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΑ

Θυμῆσου, ἐρωτισμένη μου, τί φεγγαράκι φώτιζε τὴ νύχτα ἐκείνη τὴν ἀξέχαστη, ποὺ κράταγαν τὰ δέντρα τὴν ἀνάσα τους καὶ ποὺ κοιμοῦνταν κι ὁ νεϊρέδουνταν ἱλίμνες μετὰ τὸ νοῦφανα.

Στὴ σάλα σου—ἀπὸ νωρίς—οἱ ἁρμονίες τοῦ παιδίου σου πλυνιόταν καὶ κάποια ἀλαργινὴ καρμύνα, ποὺ κρύβονταν πολὺ βαθειά, πέρα καὶ πίσω ἀπ' τὰ δέντρα, στὸ χτύπο τῆς ποὺ ἀπλώνονταν τίς ἁρμονίες τίς πῆρε, στὸ δάσος τίς πῆρε.

Θυμῆσου, ἐρωτισμένη μου, καὶ γεῖρε πᾶ στὸ στήθος μου, πᾶ στὴν καρδιά μου εἰς χτύποι τῆς ξυπνοῦνε μου τὴ θύμνησιν μετὰ τίς μαννούλες ποὺ ροῦχονται ἀπ' τὰ μακρινὰ καὶ πᾶν τ' ἀργὸ στὰ ἡμυκλήσια τάματα, μετὰ τίς πικρὰ βραδιόματα στὴς ἀκροθαλάσσιες—τί γιὰ τὰ ξένα κάμανε παννία τὰ κοραδάκια τῶν ἀγαπημένων...

Καὶ τὴν καρμύνα ἀκούω ἀκόμα τὴν ἀλαργινὴ ποὺ κάτι μετὰ τὸ χτύπο τῆς σου πῆρε, καὶ τραγουδῶ σου, νεϊροταξιδέφτρα, γεῖρε πᾶ στὴν καρδιά μου εἰς χτύποι τῆς ξυπνοῦνε μου τὴ θύμνησιν, πᾶ στὴν καρδιά ποὺ φέρνει μου στὰ χεῖλιά μου τ' ἀπικραντὸ τῆς θλίψης σου τραγοῦδι.

Γεῖρε γεῖρε.

Ἄλλος κανεῖς δὲ σοῦδωσε λούλουδα ἀγνὰ ποὺ ὠραῖα παιδιὰ μετὰ τὰ κρινένια τους μοῦ μάσανε χειράκια. Ποιὸς ἄλλος πές μου, σοῦταζε καὶ χάριζε σου ἀστέρια;

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΖΙΑΣ

οἱ πόνοι καὶ τὰ δάκρυα, τέλειωνε ἡ ἀπάτη ποὺ μ' ἀφτὴν γελοῦσε τὸν καημὸ τοῦ. Εἶχε ὅμως τάπογεμα καὶ μιὰ παραξενὴ παρηγοριά. Τότες, ἀφοῦ πέθανε ἡ Ὀλῖα καὶ κατέβηκε ὁ Ἀντρέας στὸ ξοχικό του, ὅλα τοῦ φανήκανε κρύα, ἔρμα καὶ σκοτεινὰ. Περπατοῦσε δῶθε καὶ ἐπὶ τὸ περιβόλι, κοίταζε ἀλάφρα τὴ θάλασσα, σήκωνε τὰ μάτια του πρὸς τὸν οὐρανὸ. Δεημοσύνη ζητοῦσε ὁ παθιασμένος, ζητοῦσε ἀπακούμπι νὰ γύρη καὶ νὰ ἡσυχάσῃ τὴν ψυχὴν του. Δίπλα στὸ περιβόλι τὸ μπροστιανὸ τοῦ σπιτιοῦ, βρισκότανε κι ἄλλο ἓνα περιβόλι πρὸς κλειστό, σὰν παραιτημένο, ποὺ θαμνοφράγμοι καὶ δέντρούλκια χαμηλά, βᾶγια καὶ δαφνοῦλες, σμιλάγνια καὶ καστανιές, σειρά σειρά, τὸ χωρίζανε ἀπὸ τὸ μεγάλο. Στὴν ἀκρὴ, ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν κορμὸ μιᾶς γερμῆνης βελανιδιάς, εἶχε καὶ ἓνα πέρασμα μικρό. Εἴτανε τὸ μέρος ἐκεῖνο γιὰ τὰ λαχανικά τοῦ Χαμονοκορριού, ἡ λαχανιά ποὺ λῆμε ῥωμαίικα, ὁ λαχανόκηπος ποὺ λῆνε μερικοὶ. Μιὰ λῆψη ἀψήγη, ὁλοκίτσωτη ἀπὸ τὴ ρίζα καὶ ἀπάνω, στεκότανε στὴ μέση ἐνὸς τοίχου πράσινου καὶ φουντωτοῦ καμωμένου ἀπὸ βᾶτους ἰσικοκομμένους, ἀπὸ συγυρισμένα πηχτόκλαδα, γιὰ νὰ μὴν μπαῖνῃ ὅποιος θέλει. Ὅζω, ἓνα λιβάδι ὅπου ὡς τὸν Τρυγητῆ, γιὰ τὸν Τρυγητῆ θερίζουνε κειπέρα, ξαπλώνοντανε στὰ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ

I

Θὰ τὴ θυμοῦμαι ἀκόμα γιὰ πολὺ μιὰ φράση ἐνὸς διευθυντοῦ μιᾶς Ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας· «Κ' ἐγὼ συχαίνομαι τὴν ἐφημερίδα μου». Καὶ πῶς πολὺ θὰ τὴ θυμοῦμαι γιὰ τὴ βγῆκεν ἀπὸ τὸ στόμα ἐνὸς διευθυντοῦ, ὁ ὁποῖος, ἔχει παίξει σ' αὐτὸν ἰδῶ τὸν τόπο τρεχὸν ῥόλο. Ἐχει διευθύνει, ὁδηγήσει, διδάξει· ἔχει κάμει τόσα, ὥστε νὰ λέγεται μεταξὺ ὄλων τῶν σημερινῶν δημοσιογράφων «ἀναμορφωτής». Γιὰ μένα ὅμως ὕστερ' ἀπὸ τὴ φράση αὐτὴ δὲν ἔκαμε τίποτα. Ἀπολύτως τίποτα. Οὔτε μιὰ νοῦλα. Κι ἀπὸ τότε συχάθηκα τὴν ἐφημερίδα τοῦ καὶ αὐτὸν καὶ ὅλον τὸν τύπο. Ἀφορμὲς εἶχα πολλές, μὰ δὲν τολμοῦσα νὰ κολουθῶ τὴ σκέψη μου σὲ μιὰ, γιὰ μένα τότε, τόσο μεγάλη ἔκρηξη. Ὅτι θὰ κατάρθωνεν ὁ χρόνος τὸ πρόλαβε ἡ ὁρμή. Καὶ γι' αὐτὸ τὸν εὐχαριστῶ. Ἀπὸ τότε πολὺ σπάνια ἐπικνα ἐφημερίδα Ῥωμαϊκὴ στὰ χεῖρά μου. Καὶ παλὲ ὅμως προτιμοῦσα τὴ δικήν μου, μὰ ἐβλεπα σιγά-σιγά πὼς ἡ προτίμησή μου αὐτὴ δὲν τῆς ἄξιζε. Ὅποια καὶ ἂν ἐδιδάξαζεν ἔταν τὸ ἴδιον. Ὅχι Γιάννης παρὰ Γιαννάκης. Ὅταν δὲν εἶταν ὁ λόγος γιὰ κομματικὰ συμφέροντα εἶταν γιὰ ἀτομικά. Λάθος κάνω· ἤθελα νὰ πῶ ἐκδικητικὰ. Δηλαδή ἡ δόξ μου ἦν σὲ Μιὰ μέθοδος ποὺ συντείνει πάρα πολὺ στὴν ἐποχὴ μας καὶ στὸν τόπο μας γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ τύπου μας.

Καὶ ἤθελα, ἀφοῦ μιὰ φορὰ καὶ εἶπε μιὰ τέτοια φράση, νὰ παύσῃ πρὸς βγάζοντας ἐφημερίδα. Θὰ μοῦ πῆτε πὼς μ' αὐτὸ εἶναι σὰν νὰ λέγω σ' ἓνα ἔμπορο νὰ κλείσῃ τὸ μαγαζί του. ἀπὸ τὸ ὅποιο κερδίζει γιὰ νὰ ψωμοζῇ . . . μὰ τί με νοιάζει ἐμένα. Θυμᾶμαι δὲ καὶ πὼς ἐπᾶνω σὲ μιὰ μικρὴ κουβέντα μ' εἶχε συμβουλευθεῖ τότε νὰ φύγω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ξέρω, ἂν τὰ πράγματα εἶταν στὴ θέση τους, ποῖός ἀπὸ τοὺς δύο μας ἔπρεπε νὰ ζῇ ἐξόριστος. Τώρα φωνάζει ὅσο θέλεις «περὶ διορθώσεως τῶν κακῶς κειμένων» ἀφοῦ τὸ ἀδιόρθωτο εἶσαι σύ. Κι ἂν καμιά φορὰ ξεχνώντας τὸ ἀχαρμικτήριο πρόγραμμά σου γράφεις κάτι σωστό, πὼς θέλεις νὰ σὲ νοιώσῃ ὁ λαὸς, ἀφοῦ τοῦ δηλητηριάζεις κατὰ πρῶτὴ τὴν ψυχὴν μετὰ τίς συμφεροντολογικὰς ψευτιές σου; Πῶς ἔχεις τὴν ἀπαίτηση νὰ τὸ δικαίωμά σου στὸ λαβύρινθο τῆς ἀηδίας, ἀφοῦ ξέρεις πὼς εἶναι ἀγράμματος; Κι ἀφοῦ γιὰ ὅλ' αὐτὰ εἶσαι καὶ σὺ ὁ ἴδιος σύμφωνος, γιὰτί

ἀνέχεσαι νὰ γράφεται στὴν ἐφημερίδα σου, πὼς ὁποῖος δὲν τὴν διαβάσει, εἶναι γουρούνι; Ἐγὼ σὲ βαβαιώνω ξέρω μερικοὺς ποὺ οὔτε καταδέχονται νὰ τὴν κοιτάζουν καὶ ὅμως εἶναι σωστοὶ ἄνθρωποι. Ἡ μήπως σοῦ ἔκαμε ἐντύπωση τὸ θάρρος ἐκείνου, ποὺ σκέφτηκε νὰ τὸ γράψῃ; Μὰ ἀπὸ τέτοιον θάρρος εἶμαστέ πλέον ἢ συνηθισμένοι. Καὶ τὸ ποῦ ζοῦμε ὅλοι μας ἀκόμα εἶναι μέγα θάρρος κατὰ τῆς ζωῆς. Καὶ ὅσο γελοῖον εἶναι νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ σχοληθῇ κάπως σοβαρὰ μετὰ τὸν σημερινὸν Ἑλληνικὸν τύπο, ἄλλο τόσον εἶναι καὶ σωστό. Γιατί ἐπὶ τέλους κατάντησε νὰ κἀνῃ αὐτὸς ἑ.τι. τοῦ κατέβει. Ἀφοῦ γιὰ βάση του πῆρε τὴν ἐκμεταλλευστὴ τῆς ἀγραμματοσύνης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐξακολουθεῖ τώρα χρόνια νὰ ὀργιάζῃ. Δὲν ντρέπεται καθόλου νὰ σοῦ φωνάξῃ κατὰμουτρα· ἐμπορεύεται γιὰ νὰ ζήσῃ. Καὶ πὼς ἐμπορεύεται; Μὲ τὸν πλέον κίττρότερο τρόπο.

Τὰ παρακᾶτω εἶναι λόγια ἐνὸς ἄλλου διευθυντοῦ, ποὺ τᾶκουσα μετὰ τὰς χεῖράς μου. «Θὰ προσπαθῶ μ' ὅλα τὰ μέσα—ἀτιμίες δηλαδή—νὰ μὴ σφαλίσω τὸ κατὰστημά μου· μὰ ἂν ἔρθουν τὰ πράγματα ἀνάποδα, δηλαδή ἂν δὲν κολλήσῃ—γνωστὴ δημοσιογραφικὴ φράση—τίποτα ἀπ' ὅ,τι ἀηδίες γράφω ἢ ἂν δὲν κατορθώσω νὰ κολλήσω ἐγὼ κάτι, τότε θὰ τὸ κλείσω». Τὸν ἄφησα νὰ ἐξακολουθῇ· «Θὰ περνώ μάλιστα στρέβοντας τὸ μυστάκι μου μέσα στὴ πλατεία τοῦ Συντάγματος». Νὰ μιὰ βαθειὰ ἐπίγνωσις τῆς Ῥωμοσύνης τοῦ. Σὰς βεβαίω πὼς ἡ τελευταία τοῦ αὐτοῦ φράση δὲν μοῦ ἔκαμε καμιά ἐξαιρετικὴν ἐντύπωση. Ξέρω πόσους καὶ πόσους ἄλλους πρὸ μεγάλους—μπαγαπόντιδες ποὺ κάνουν τὸ ἴδιο ὥστε δὲν με ξαφνίζει· ἂν τᾶκούω καὶ ἂν τὸ δῶ καὶ ἀπ' αὐτόν. Δηλαδή ἂν κανεὶς θέλῃ σήμερα νὰ δράξῃ κόκκαλο λιπαρὸ καὶ νὰ τὸ γλείφῃ, πρέπει ὥρις μὲν νὰ βγάλῃ ἐφημερίδα. Θὰ μπορῇ ἔτσι νὰ ληχτᾶ, σὰν σκύλος, καθένας ποὺ θὰ τολμήσῃ νὰ πλησιάσῃ μετὰ ἀρπακτικὰς διαθέσεις. Τὰ πράγματα τὰ δείχνουν καθαρά. Καὶ στὴ μόνῃ δικαιολογίᾳ τους, πὼς δὲν μποροῦνε ἄλλῳ νὰ ζήσουν, τοὺς ἀπαντῶ· φοβῆστε! Μὰ θέλουμε νὰ ζήσουμε. Ἐ, τότε ζήστε, μὰ δὲν εἶσθε τίποτα. Καὶ ἀπορῶ πὼς βγαίνετε κατόπι μετὰ τὸς θάρρος καὶ βρίζετε τὸν ἑλληνικὸν λαὸ γιὰ ἡλίθιο, γιὰτί δὲν ἐφήρσε τὸ Γεννάδιο. Μήπως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ σὰς πῇ: Δὲν σὰς πιστεύουμε γιὰτί εἶμαστέ βέβαιοι, πὼς αὐτὸ ποὺ γράφετε δὲν εἶναι πεπαισθησὶ σας. Σεῖς οἱ ἴδιοι μὰς ἐκάματε, ὥστε στὸ κάθε τι νὰ σὰς ὑποψιάζομαστε.

χια τραγουδιστὰ, ποὺ τᾶκουγες μετὰ γέρι νὰ ψιθυρίζουνε. Παρέκει, τὸ χαριτωμένο λιμανάκι τῆς Κερμαρίας, στρογγυλωτό, μετὰ τίς κορφοῦλες τοῦ ἀντικρου, μετὰ τὰ κορφοῦλες τοῦ καὶ τίς ἀμμουδιές του, πρὸ ἀνοιγὰ, ἓνα νησί ἀκατόκνητο, γυμνὸ, εἰκόνα τῆς μοναξιάς.

Μιὰ μέρα, ὁ Ἀντρέας ἀκκυμπισμένος στὸν πρασινοτόνχο τῆς λαχανιάς, κοντὰ στὴ λῆψη, ἓνα καὶ ἀφτὴ ἀπὸ τὰ γαπημένα δέντρα τῆς Ὀλῖας, θωροῦσε τὸ νησί τῆς μοναξιάς, τίς ἀμμουδιές τοῦ ἀκρωτηριοῦ, τίς ἀντικρινὲς τίς κορφοῦλες, τὸ λιμάνι τῆς Κερμαρίας καὶ τὰ κίνητα στήλια ποὺ κοιμόντανε στὸ λιβάδι. Μέσα τοῦ ἀναστενάξε μιὰ φωνή·

—«Ποῦ εἶσαι, Ὀλῖα μου, ποῦ εἶσαι;»

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἔτυχε ἴσια ἴσια νὰ φυσήξῃ ἀνέμιν λιγιστό. Γλυκοσαλῆψανε τὰ κισσόφυλλα τοῦ κορμού μαζί μετὰ τίς νιογέννητα βλαστάρια τῆς λῆψης. Καὶ τοῦ φάνη πὼς τοῦ λέγαν·

—«Ἐδῶ, ἔδῶ εἶμαι!»

Ἀνατρίχιασε ὁ Ἀντρέας. Καὶ τῶξερε ὡς-τόσο πὼς ὄνειρο εἴτανε ἄχ! πὼς εἴτανε φαντασία. Τῶξερε πὼς ἡ Ὀλῖα δὲν τοῦ μιλοῦσε, πὼς ζοῦσε ἡ Ὀλῖα μόνον καὶ μόνον στὰ σωθικά του, πὼς γι' ἀφτὸ ἀπὸ τὰ δικά του τὰ σωθικά, βγῆκε ἡ φωνὴ τῆς. Ὁ Ἀν-

τρέας, μετὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ λογικὴν τοῦ φιλοσοφία, μυστήρια στὴ δημιουργίᾳ δὲ γύρεβε· ἀγνωστὴν καὶ ἡ πλάση σὲ πολλά, ὅχι ὅμως ἀγνωρίστη. Μὰ τὸ μυστήριον τὸ προγονικὸν εἶναι τόσο βαθιὰ στὸν ἄνθρωπον ῥιζωμένο, τὸ συνήθεισε ἀπὸ τόσους αἰῶνες, ποὺ ἡ συνήθεια ἡ παλιὰ φανερώνεται ἀκόμη καὶ καὶ ποῦ δὲν τὸ προσμένεις. Ἐτσι ἐπικρινε τώρα τὸ μυστήριον μετὰ τὸν Ἀντρέα καινούρια μορφή, ἂν εἶναι μυστήριον νὰ τὸ ποῦμε, ἀφοῦ ὁ νοῦς τοῦ συνειδητὰ παραδεχότανε τὴν πλάνην τῆς κορδίας του. Καὶ τί πειράζει. Πλάνην παρηγορήτρα, λῆψερη. Πλάνην τοῦ μυαλοῦ μας. Ὅταν εἶσαι κακὴ, νὰ γέβγῃς ἀπὸ μὰς. Νάρχεσαι πάντα, ὅταν εἶσαι καλὴ.

Τὴν πλάνην τῆς φωνῆς τῆς, ὁ Ἀντρέας, ἀπὸ τότες, πῆγαινε κάθε κλοκαίρι, ἕνα ἔφτανε στὸ Χαμονοκορρι, νὰ τὴν ἀποζητῇ ἐκεῖ κάτω στῆς λῆψης τὴ γειτονιά. Ἐκεῖ, κάθε καλοκαίρι, ἀλήθευε ἡ τρυφερὴ τοῦ ἡ πλάνην. Μέρα δὲν ἄφινε ποὺ νὰ μὴν κατεβῇ στὴ λῆψη τοῦ, σὲ ὥρισην ὥρα, νὰ πιάσῃ ἓνα φύλλο, νὰ τὸ χαδέψῃ, νὰ τοῦ κρυφολαλή, μάλιστα σὰ γύριζε ἀπὸ τοῦ δήμαρχου τάπογεμα, τίς δεκατέσσερες τοῦ Ἀλωνάρη, γιὰ νὰ φαντάζεται ἀκόμη καλῆτερα πὼς τοῦ λῆει Ἐδῶ εἶμαι, τὴν ἴδιαν ὥρα ποὺ ἔμαθε καὶ τὸν αἰώνιον τὸ μισομὸ τῆς.